

“ALPOMISH” ASARI INGLIZCHA TARJIMASIDA EKVIVALENTLIKNING O‘ZIGA XOS JIHLTLARI

PhD. Asqarova Shaxnoza Kamolidinovna
Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti doktoranti
(DSc)

SPECIFIC ASPECTS OF EQUIVALENCE IN THE ENGLISH TRANSLATION OF “ALPOMISH”

PhD. Asqarova Shakhnoza Kamolidinovna
Doctoral student of Tashkent State University of Oriental
Studies (DSc)

ОСОБЕННОСТИ ЭКВИВАЛЕНТНОСТИ В АНГЛИЙСКОМ ПЕРЕВОДЕ «АЛПОМИШ»

PhD. Аскарова Шахноза Камолидиновна
Докторант Ташкентского государственного университета
востоковедения (DSc)

Tel: +998935935777

e-mail:

shakhnozaaskarova2@mail.com

<https://orcid.org/0009-0006-6892-4324>

Annotatsiya: Mazkur maqola tarjimashunoslikda ekvivalentlikning o‘ziga xos jihatlari bag‘ishlangan bo‘lib, “Alpomish” dostoni inglizcha tarjimasidagi lingvistik birliklarni tahlilga tortilgan. Shuningdek, sintaktik ekvivalentlik tahlilining asosiy jihatlari, gapning turlarini, ularning tuzilishi va funksional ma‘nosini asar doirasida o‘rganishga oid ma‘lumotlar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: ekvivalentlik, doston, asliyat, tarjima asari, adabiy jarayon.

Аннотация: Данная статья посвящена конкретным аспектам эквивалентности в переводоведении, а также проведен анализ языковых единиц в английском переводе эпоса “Алпомиш”. Также дана информация об основных аспектах анализа синтаксической эквивалентности, исследования типов предложений, их структуры и функционального значения в рамках работы.

Ключевые слова: эквивалентность, эпос, своеобразие, переводческое произведение, литературный процесс.

Abstract: This article is devoted to the specific aspects of equivalence in translation studies, and the analysis of linguistic units in the English translation of the epic “Alpomish” is carried out. Also, information on the main aspects of syntactic equivalence analysis, the study of sentence types, their structure and functional meaning within the framework of the work is given.

Key words: equivalence, epic, originality, work of translation, literary process.

Аннотация: Данная статья посвящена конкретным аспектам эквивалентности в переводоведении, а также проведен анализ языковых единиц в английском переводе эпоса «Алпомиш». Также дана информация об основных аспектах анализа синтаксической эквивалентности, исследования типов предложений, их структуры и функционального значения в рамках работы.

Ключевые слова: эквивалентность, эпос, оригинальность, переводческое произведение, литературный процесс.

KIRISH (ВВЕДЕНИЕ/INTRODUCTION).

Xalq og‘zaki ijodi namunalari, ayniqsa dostonlarni xorijiy tillarga o‘girish bugungi tarjimashunoslikning dolzarb masalalaridandir. F. f. d., prof. G‘.Salomov tarjimaga quyidagicha ta‘rif beradi: “Tarjima tilga yangi g‘oyalar, fikrlar, tushunchalarni olib keladi. Jamiyatda yangicha

ijtimoiy munosabatlar, qarashlarning qaror topishida xizmat qiladi. Adabiyotga yangi obrazlar, badiiy-tasviriy vositalarni armug‘on etadi. Tarjima har qanday aloqalar zaminini tashkil etadi”. Zamonaviy konversiya nazariyasida “ekvivalentlik” termini nisbatan yaqinda qo‘llanila boshlandi, deb ishoniladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METOD (ЛИТЕРАТУРА И МЕТОД / MATERIALS AND METHODS).

P.M. Topper “ekvivalent” termini tarjima nazariyasiga qachon va qayerda kirganligi haqidagi fikrlar xilma-xilligini qayd etib, bu termin birinchi marta zamonaviy tarjimashunoslikda mashina tarjimasiga nisbatan qo‘llanila boshlaganligini aniqladi va inson tarjimasiga “Tarjimaning lingvistik jihatlari haqida” (1959) maqolasida R. Yakobson tomonidan qabul qilinishi taklif qilingan [7], deya ta’kidlagan.

Kommunikativ munosabat tillararo muloqot jarayonida ishtirok etadigan barcha omillarni hisobga oladi. U tarjima qilinayotgan matn tarkibida mujassamlashgan ma’lumotlardan tashqari yana axborot beruvchining matn tashqarisida aks etgan muloqot maqsadini hamda tarjimonning bayon etilgan fikrni to‘g‘ri qabul qilishi uchun zaruriy ma’lumot, bilim va ko‘nikmaga ega bo‘lishini ham nazarda tutadiki, mazkur omillar tarjima tilida teng qiymatli kommunikativ ta’sirchanlik yaratish imkonini beradi. Tarjima jarayoniga bunday munosabat tarjima nazariyasini lingvistik tadqiqotning alohida mustaqil sohasi sifatida ajratish joizligini belgilaydi. R.Yakobson “keng tarqalgan tillararo kommunikatsiya amaliyoti, xususan tarjima faoliyati tilshunoslik fanining doimiy kuzatuvda bo‘lishi lozim” [8] degan edi. Ekvivalentlikka semiotik yondashuvga asoslanib, R.Yakobson 1959-yilda e’lon qilgan “On Linguistic Aspects of Translation (Tarjimaning lingvistik jihatlari haqida)” maqolasida bahs yuritadi. Shu kabi nazariya tufayli kelib chiqadigan turli tillarga oid so‘zlar o‘rtasidagi ma’nolarning ekvivalentligi muammosi har bir til doirasida bir-biridan u yoki bu darajada farq qiladi. Yakobson bu ekvivalentlikni “farq mavjudligidagi ekvivalentlik” deb ataydi [8].

MUHOKAMA

(ОБСУЖДЕНИЕ/DISCUSSION)

Filolog va tarjimonlar tomonidan ko‘p vaqtdan beri o‘rganib kelinayotgan tarjimaning aniqligi muammosi hozirgi paytda boshqa terminlarda taqdim etilmoqda, ularning markaziy qismi “ekvivalentlik” atamasi hisoblanadi. Bu borada ekvivalentlik bilan bog‘liq masalalar azaldan olimlar, tadqiqotchilar va tarjimashunoslar e’tiborini jalb qilib kelmoqda. Matn qaysi janrga tegishli bo‘lishidan qat’iy nazar, u tarjimon tomonidan o‘g‘irish jarayonida ko‘pincha mutanosib ravishda

leksik birliklarni saralashni taqozo etadi. Chunki V.N. Komissarov ta’kidlaganidek, “Zamonaviy tarjimashunoslikning markaziy tushunchalaridan biri bo‘lgan ekvivalentlik tarjimaning eng muhim xususiyatini ochib beradi” [9]. Shunday ekan, tarjimashunoslar tomonidan qo‘llab kelinayotgan termin “ekvivalentlik” ancha murakkab va ko‘p qirrali tushuncha sifatida namoyon bo‘ladi.

NATIJALAR (РЕЗУЛЬТАТЫ / RESULTS). Pirovardida, uning semiotik darajadagi ekvivalentlik haqidagi xulosasi “kod birliklari o‘rtasida to‘liq ekvivalentlik yo‘qdir”. “Kod birliklari” deganda har qanday tarjima qilinishi mumkin bo‘lgan birliklar sifatida tushunilishi mumkin, ular so‘z, ibora, jumla yoki butun matn bo‘lsin.

Shunday qilib, yangi – tarjimaning tilshunoslik fani tarkibida tadqiq qilinishi lozimligi haqidagi nuqtayi nazar vujudga keladiki, tarjima amaliyotini tadqiq qilish shu yo‘l bilan olib borilgandagina tilshunoslikning ayni tarmog‘i ko‘proq taraqqiy etadi, takomillashadi. Lingvistik tarjima nazariyasining vazifasi tarjima jarayoni tizimi tarkibini aniqlash va shu asosda tarjima amaliyoti uchun zarur bulgan umumiy qonuniyatlarni muayyanlashtirishdan iboratdir.

“Lingvistik tarjima nazariyasi bir til matnining ikkinchi til matniga aylanishi qonuniyatlarini muayyan tartibga soladi, o‘rganadi va modellashtiradi» [9]. Aniqrog‘i, tadqiqotchi tahlil paytida nutqiy jarayonning birlamchi tilda tashkil etilishini va tarjima tilida unga kommunikativ jihatdan teng qiymatli nutqiy jarayonning yaratilishini kuzatib boradi. Birlamchi va tarjimon tomonidan yaratilgan matnlarning kommunikativ muvofiqligigina asl nusxada aks etgan axborotning adekvat qayta yaratilganligidan dalolat beradi.

Badiiy adabiyotdagi sintaktik ekvivalentlik matn tadqiqotining muhim jihatlaridan biridir. Bu tushuncha badiiy asarlarda qo‘llaniladigan jumla va iboralarning semantik va strukturaviy tomonlarini bildiradi. Vizual va pragmatik element sifatida sintaksis asarning yakuniy taassurotiga va estetik idrokiga sezilarli ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Sintaktik ekvivalentlik. Sintaktik ekvivalentlik tahlilining asosiy jihatlaridan biri gapning har xil turlarini, ularning tuzilishi va funksional ma’nosini asar doirasida o‘rganishdir. Badiiy adabiyotda sintaktik ekvivalentlik hissiy keskinlikni yaratish

yoki xarakter-xususiyyatlarini ta'kidlash uchun qo'llanilishi kuzatiladi. Mualliflar qahramonlar fikri-ning murakkabligini bildirish uchun uzun va buri-lishli jummalarni, shuningdek, voqealarning inten-sivligini yoki harakat tezligini bildirish uchun qisqa va oddiy jummalarni ishlatadigan misollarni topish mumkin. Masalan:

*Elat bilan bolam, birga borasan,
Taqdiringda nima borin ko'rasan,
O'lmasang, bir kuni qaytib kelasan,
Qo'ng'irotda elda o'ynab davron surasan.
Oh urib to'karsan ko'zdan yoshingni,
Kelib ko'rarsan-da dengi-dushingni,
Qo'ng'irotda qolgan qarindoshingni,
Bir kun kelib qilarsan o'tirishingni.
Uchqur kabi qanotingdan qayrilib,
Yugruq eding, tuyog'ingdan tayrilib,
O'n olti urug' Qo'ng'irotda eldan ayrilib,
Sen borarsan Qalmoq elga yo'l yurib,
Necha kun tuz nasib Qalmoqda ko'rib,
Axir bir kun yana Boysing kelib,
O'z elingda chalqib davronni surib.*

Tarjimada:

*My child, you will go together with your
folks,
You will see what is in your fate,
If you don't die you will return some day,
You are sure to enjoy life in Qunghirotda,
Saying woes, you shed tears from your eyes,
When you come, you'll see your friends,
mates.
The relatives who were left in Qunghirotda
land,
Some day you will come back and start
living,
Like a steed you will be deprived of your
wings,
You were a fast runner you slip down at
tiptoe,
You will be deprived of Qunghirotda folk of
sixteen tribes,
You are going to Qalmoq's land covering
the road on foot,
For several days you are likely to see in
Qalmoq land,
Some day you are sure to come to Boysun
land,
In your own land you will enjoy life with
pleasure.*

O'zbek tilidagi asliyatda qofiyalangan qatorlar quyidagicha: a-a-a-a, b-b-b-b, v-v-v-v... Ingliz tilidagi tarjimada esa a-b-v-g... kabi bo'lib, bu o'rinda mutarjim asosiy e'tiborini so'zlarning o'zbek asliyatidagi kabi sodda va xalqchil so'zlardan foydalanishga qaratgani sababli satrlar qofiyasi doston aslidagi kabi muvaffaqiyatli chiqmagan.

XULOSA (ЗАКЛЮЧЕНИЕ / CONCLUSION). Xulosa o'rinda aytish mumkinki, sintaktik ekvivalentlikni tahlil qilishda metafora, anafora va parallelizmlarga ham e'tibor qaratish lozim. Bunday stilistik vositalar matnda ritm va uyg'unlikni yaratishga yordam beradi, shuningdek, muallif yetkazmoqchi bo'lgan asosiy g'oyalar va tasvirlarni ta'kidlaydi. Ekvivalentlik, jumladan, sintaktik ekvivalentlik har qanday badiiy asar tarjimasidagi unumdor tarjima hodisasi hisoblanadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI (ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES)

1. Ўзбек тилининг изохли луғати. Беш томлик. – Тошкент: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” давлат илмий нашриёти, 2006. – Биринчи жилд. – 680 б.
2. Ашурова Д.У. Художественный текст в контексте национальной культуры // Linguistics-II. – Ташкент, 2011. – С. 15-17.
3. Бархударов Л.С. Очерки по морфологии современного английского языка. – М.: Из-во литературы на ин. яз., 1975. – 156 с.
4. Балли Ш. Французская стилистика. – М.: Иностранная литература, 1961. – 394 с.
5. Бегматов Э.А. Ҳозирги ўзбек адабий тилининг лексик қатламлари. – Тошкент: Фан, 1985. – 254 б.
6. Саломов Ғ. Адабий анъана ва бадий таржима. – Тошкент: Фан, 1980. – 251 б.
7. Топер П.М. Перевод в системе сравнительного литературоведения. М., 2000. – 176 с.
8. Jakobson R. On linguistic aspects of translation. In.: R. Brower (ed). On translation. New York. Oxford University Press, 1966. p. 234. 16 B.
9. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение. Учебное пособие. – М.: ЭТС. — 2001. — 424 с